

Mijnheer de voorzitter, professor Katanacho,
vrienden van Sabeel en overige belangstellenden,

"Valse landclaims ontnemen moslims het zicht op Christus." Zo vat ik voor mijzelf kort samen wat professor Katanacho wil duidelijk maken in zijn lezing en in het artikel dat ten grondslag ligt aan zijn lezing. Hij wil heel graag dat zijn Palestijnse moslimbroeders en moslimzusters Jezus leren kennen en de liefde van God die zonder aanzien des persoons is - waarvan Jezus leven getuigt. Maar Katanacho loopt keihard aan tegen de gevolgen van een bepaalde chiliastische theologie, die het land waar Palestijnen wonen en woonden toedeelt aan het Joodse volk ten koste van het Palestijnse volk. "Als dat christendom is, dan hoef ik het niet", hoort hij zijn Palestijnse moslimbroeders en moslimzusters zeggen. Dat is zijn situatie. Geen wonder, dat hij dan alles op alles zet om die negatieve beeldvorming te doorbreken. En al deel ik op een aantal punten niet de keuzes die hij maakt (de visie zoals hij die aanreikt): ik ben me ervan bewust dat het hem gaat om de betrouwbaarheid en aanvaardbaarheid van het evangelie.

Hoe kijk ik zelf tegen die landclaims aan, gekoppeld aan het bestaan en bestaansrecht van de staat Israël? Wat is mijn eigen positie? Om te beginnen zeg ik dan dit: de staat Israël is niet de vervulling van de oudtestamentische profetische beloften aangaande een herstel van Israël: anders zou er vrede in het Midden Oosten zijn. Ook kunnen aan die oudtestamentische profetische beloften geen historische rechten ontleend worden op basis waarvan land geclaimd zou kunnen worden: want een belofte is iets anders dan een historisch recht. Ook is voor mij van betekenis, dat het land aan Israël in bezit gegeven wordt als "erfdeel": het is geschonken land en dat schept verplichtingen (vandaar de eis tot het doen van gerechtigheid, het vervullen van de torah). En aan de Joodse etniciteit als zodanig kunnen geen rechten ontleend worden: wel heeft Israël als volk der belofte een bijzondere plaats in Gods relatie met de wereld. En elke onterechte en onjuist gefundeerde landclaim doet daar afbreuk aan, aan het erkennen van die bijzondere plaats van Israël in de relatie van God met de wereld. En daarmee doet zo'n landclaim ook afbreuk aan het zicht op wie God is.

En toch deel ik niet de universalistische interpretatie die professor Katanacho geeft aan de landbelofte, die hij in Christus laat opgaan. Want de consequentie daarvan is, dat het volk Israël (als volk der belofte) geen eigen plaats meer heeft in Gods relatie met de wereld. En het is juist dankzij die eigen relatie van God met Israël, dat het goed kan komen en goed komt met de andere volkeren, de wereld. Ik heb het dan niet over de staat Israël, maar over het volk Israël: Israël als volk der belofte, begonnen bij Abraham, uitgegroeid tot twaalf stammen die verstrooid raakten onder de volkeren. Om zijn volk ook daar te bereiken, verstrooid onder de andere volkeren, gaat het evangelie de hele wereld over, vanuit Jeruzalem tot aan de einden der aarde. En in die beweging van Gods liefde naar Israël delen alle andere volkeren mee. En dat heeft wat mij betreft alles te maken met wat professor Katanacho zegt over de universele reikwijdte van de zegen van God aan Abraham. "Met u" zullen alle volkeren gezegend worden. Of zoals Paulus stelt in Romeinen 15 vers 10 (met een aanhaling uit Deuteronomium 32, vers 43): "Verheugt u, heidenen, met zijn volk".

Ik hou dus vast aan een eigen positie en betekenis van het volk Israël in Gods relatie met de wereld. Dat geldt wat mij betreft ook voor de landbelofte - hoezeer dat ook op gespannen voet lijkt te staan met de actuele situatie in het Midden Oosten. Maar ik zie beide uitdrukkelijk in een eschatologisch perspectief. Want voor je het weet zit je in de sfeer van het claimen (of toeschrijven) van historische of natuurlijke rechten op basis van de bijbel. In dat opzicht deel ik de analyse van professor Katanacho. De grenzen van de staat Israël-nu kun je niet baseren op de grenzen van Israël in de bijbel en evenmin heeft het volk Israël een bijzondere positie op basis van het criterium van biologische afstamming. Enkel en alleen vanwege Gods beloften aan Israël en de trouw aan zijn beloften (en daarmee aan zichzelf) heeft Israël als volk een bijzondere positie temidden van alle andere volkeren. Het gaat niet om rechten, maar om beloften. En zowel de

verkiezing van Israël als de landbelofte staan voor mij daarmee in een eschatologisch perspectief. Dat moet je mee erin betrekken met het oog op de situatie van vandaag. Dat biedt hoop en het maakt mij kritisch, zonder dat ik daarvoor het toekennen van een eigen positie aan Israël als volk en de landbelofte in relatie tot Israël als volk hoeft los te laten.

Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan het perspectief van Ezechiël 47. Daar komt de landbelofte terug in een profetie van hoop voor Israël, een profetie die ik als onvervuld beschouw. In Ezechiël 47 gaat het over de verdeling van het land, als de twaalf stammen van Israël daar zullen wonen na het herstel van hun relatie met God. Ik lees daar het volgende (vers 21-23): "Dit land moeten jullie onder elkaar, onder de stammen van Israël, verdelen. Verdeel het door loting onder elkaar en onder de vreemdelingen die bij jullie wonen en kinderen verwekt hebben. Die gelden als geboren Israëlieten, en net als jullie zullen ook zij bij de stammen van Israël bezit krijgen. Een vreemdeling moeten jullie zijn bezit geven bij de stam waar hij woont – spreekt God, de Heer" (Of zoals in de vertaling van 1951 staat, vers 22: "Gij zult het [land] tot een erfdeel verloten onder u en onder de vreemdelingen die onder u vertoeven en die onder u kinderen verwekt hebben; dezen zult gij als onder de Israëlieten geboren beschouwen; zij zullen met u een erfdeel bij loting toegewezen krijgen onder de stammen Israëls.") Dat perspectief staat op gespannen voet met de situatie van nu en het maakt de bede in mij los om vrede voor Jeruzalem, omdat ik het er menselijkerwijs niet van zie komen dat het zo zal worden.

"Maar met bidden alleen kom je er niet", zou u nu tegen me kunnen zeggen. "Er moet ook iets gedaan worden. En niet zo weinig ook. En juist voor die vreemdeling, de Palestijn. Met bidden maak je je er te makkelijk van af." Dus: hoe vertaal ik dat gebed dan naar de praktijk, naar wat ik doe? Mijn persoonlijke vertaling naar de praktijk is: een bijdrage leveren aan de theologische bezinning op de relatie tussen Israël en de volkeren. Want ik ben er niet gerust op, dat dat eschatologische perspectief niet tegen Israël gebruikt wordt, zoals de theologische fundering van de landclaim tegen de Palestijnen gebruikt wordt. En dan schieten we er niks mee op; dan blijf je in de tegenoverstelling zitten - die op zichzelf weer haaks staat op dat eschatologische perspectief. Helaas is het doordenken van de relatie kerk-Israël zeer gepolitiseerd: het wordt zeer bepaald door de politieke actualiteit en de vragen die dat oproept. Een antwoord op die vragen zal mijns inziens mede gegeven moeten worden vanuit een hernieuwde theologische doordenking van de relatie tussen Israël en de volkeren. Die doordenking kan positieve aanknopingspunten geven voor het spreken en handelen van de kerk en van individuele christenen, ook waar het de relatie tussen Joden en Palestijnen betreft. Wat je doet, doe je dan als teken van hoop, als daad van vertroosting, als getuigenis van Gods liefde die naar alle mensen uitgaat.

Maar bij professor Katanacho komt dat eschatologische perspectief voor Israël en de volkeren niet in beeld. Hij kijkt naar Israël door de bril van Darby en ziet een vertekend beeld: natuurlijke rechten, historische landclaims? Dat klopt niet! Maar met het afzetten van de bril van Darby verliest hij ook Israël als volk der belofte uit het oog. En de geografische implicatie van de landbelofte aan Abraham duidt hij bij voorbaat universeel om de gave van het land vervolgens te laten opgaan in Jezus (alsof Jezus niet alleen de tweede Adam, maar ook een tweede Abraham is). Dat is zijn antwoord op die onjuiste theologische fundering van landclaims door de staat Israël: "Er is geen land voor Israël".

In dit opzicht doet hij me denken aan wat de Nederlandse theoloog Van de Beek schrijft in *De kring om de messias. Israël als volk van de lijdende Heer*. Van de Beek vat zijn visie in drie punten samen. Allereerst stelt hij: "Christus is de vervulling van heel de torah en dus ook van het land."¹ Dat zit dicht bij wat professor Katanacho zegt: "Christus is de eigenaar van het land". Vervolgens stelt Van de Beek: "We kunnen niet zonder een

¹ A. van de Beek: *De kring om de messias. Israël als volk van de lijdende Heer*, Zoetermeer: Uitgeverij Meinema, 2002, 358.

perspectief van aardse realisatie".² Ook professor Katanacho is daar duidelijk over; ook hij denkt concreet-geografisch over Gods heil op aarde. Tenslotte zegt Van de Beek (en dat is een hele spannende opmerking in ons verband van vandaag): "Vasthouden aan het aardse land staat in het perspectief van ongelof".³ En: "Dat betekent dat Israël moet afzien van het land".⁴ En hij verbindt daaraan als consequentie, dat de staat Israël alle geweld moet opgeven waarmee het landbezit verdedigd wordt. "Israël zou als eerste het geweld moeten afzweren" - "in een nieuw leven met Christus", schrijft hij er meteen achteraan. Maar de strekking is vergelijkbaar met wat professor Katanacho betoogt: Israël kan geen natuurlijk recht op het land doen gelden.

En toch is Van de Beek geen "vriend van Sabeel", om het maar eens zo te zeggen. En dat komt door het eschatologische perspectief dat Van de Beek erin houdt voor Israël als volk der belofte, waaraan God zich voor altijd verbonden heeft. Of, zoals hij aan het eind van *De kring om de messias* schrijft: "Israël is Hem nooit te veel. Want de genadegaven en beloften van God zijn onberouwelijk".⁵ Dat wil hij niet los zien van het land en de landbelofte: "Als er een toekomst voor Israël is, dan is dat in het land".⁶ Wel gebeurt er met de komst van Christus en door de vervulling van de torah in Hem iets met het land: "Het land krijgt in Christus een nieuwe openheid naar allen en ten dienste van allen. Nu pas wordt duidelijk waarom Jeruzalem het centrum blijft van het christendom. Vanuit Jeruzalem gaat de wet uit, maar dan nu als wet van de Geest en van het leven. En daarheen richten zich alle volken om de zegen van Israël te ontvangen."⁷ Van de Beek betreft dat dus op het heden en hij verbindt dat met de toekomst, als hij zegt: "Het land is niet meer iets dat we zelf kunnen of moeten verwerven, in steeds groter radicaliteit. Het is een geschenk dat God geeft op zijn tijd. Als Jezus afscheid neemt van zijn discipelen op de Olijfberg, vragen zijn discipelen of Hij op dat uur het koninkrijk voor Israël weer zal oprichten. Die vraag wordt niet als irrelevant ter zijde geschoven. Het is niet de tegenstelling van een aards koninkrijk en een hemels koninkrijk. Het gaat alleen over de tijd: het komt u niet toe de tijden of gelegenheden te weten die de Vader in zijn eigen hand heeft gesteld. Wanneer God zijn rijk op aarde vestigt, beslist hij zelf".⁸ [einde citaat] Ook al is Van de Beek dus uitermate kritisch met betrekking tot de landclaim, hij houdt vast aan een letterlijke, concrete betekenis van de beloften van God aan Israël als volk der belofte in samenhang met het land der belofte.

Het zal u niet verbazen, dat ik mijzelf meer herken in de positie die Van de Beek inneemt dan in die van professor Katanacho. Wel heb ik vragen bij de manier waarop Van de Beek Israël in zijn christologie inkadert en zou ik willen zien dat hij de komst van Jezus meer zou verbinden met de historische situatie van het volk Israël op dat moment. Maar: ook bij Van de Beek functioneert het eschatologische perspectief als een kritisch ijkpunt naar het heden, niet alleen voor zijn visie op de staat Israël, maar ook op de kerk en de andere volkeren: het geweld waarmee Israël zijn bestaansrecht en het in bezit genomen land verdedigt, (dat geweld) wordt mede opgeroepen door het geweld van anderen tegen Israël en een theologie die geweld jegens Israël sanctioneert of daar ruimte voor biedt.⁹

Anders dan bij professor Katanacho blijft bij van de Beek het land ook "land" en wordt het niet "uitgebreid" naar "de aarde". Ik beschouw dat laatste als een "springer" in de argumentatie van professor Katanacho: hij interpreteert de uitbreiding van het nageslacht van Abraham als een uitbreiding in geografische zin van het land dat God aan Abraham beloofde te zullen schenken. Simpel gezegd: meer nageslacht is meer land. Die

² *De kring om de messias*, 358.

³ *De kring om de messias*, 358.

⁴ *De kring om de messias*, 364.

⁵ *De kring om de messias*, 400.

⁶ *De kring om de messias*, 325.

⁷ *De kring om de messias*, 371.

⁸ *De kring om de messias*, 373.

⁹ *De kring om de messias*, 374-375.

koppeling tussen nageslacht en land heeft Katanacho vervolgens nodig om Christus tot eigenaar van het land-de-wereld ("Haaretz-global") te maken, als enige wettige erfgenaam van Abraham, aan wie de wereld-als-land-om-te-bewonen beloofd was, voor hem en zijn nageslacht. Ik voel daar een spanning in, een discrepantie, met het scherpe bewustzijn waarover ik bij Jezus lees: Jezus was zich zeer bewust van het onderscheid tussen Israël en de volkeren en van de landgrenzen van het toenmalige gebied waar het joodse volk woonde.

Ik wil daarmee overigens niets afdoen aan de universele, wereldwijde strekking van de zegen van God aan Abraham. Maar ik handhaaf wel een onderscheid tussen Israël en de andere volkeren en ik denk in geografische zin vanuit het land der belofte - over de grenzen van dat land heen - naar de wereld eromheen. En ik ben het eens met wat professor Katanacho in zijn lezing stelt en in het artikel bij zijn lezing, namelijk: dat het in de belofte van God aan Abraham primair en voor alles om de zegen gaat - niet om het land. In die zin is ook alle theologische strijd om het land en de landbelofte relatief: van secundaire betekenis. En als ik me het profetische perspectief van Jeremia 3 en het begin van Jeremia 4 voor ogen stel, dan lees ik niets meer over strijd om het land - maar wel over vrede en gerechtigheid, vanuit de erkenning van de God van Israël als Heer: die vasthield aan zijn liefde en trouw jegens Israël, tot zegen van alle volkeren.

Om die zegen gaat het. En als ik dat besef en dat perspectief vertaal naar praktijk van het christelijk spreken en handelen, dan leert dat mij om over grenzen heen te kijken. Ook over landgrenzen tussen mensen - hoe dicht die grenzen ook lijken te zijn; hoe groot de gescheidenheid tussen mensen ook is en hoezeer die ook in stand gehouden wordt. En daarbij zie ik ook de muren en hekken tussen de staat Israël en de Palestijnse gebieden - en wat dat met mensen doet aan weerszijden daarvan. Maar ik wens mij niet mee te laten nemen in negativiteit naar de éne of andere zijde. Want zegen is iets positiefs. En het besef van de universele reikwijdte van de zegen voor Abraham en zijn nageslacht nodigt mij uit om ook zelf bedacht te blijven op wegen waarlangs die zegen anderen kan bereiken. Het maakt mij theologisch kritisch naar wat niet tot zegen strekt en daar zelfs afbreuk aan doet - en ik deel in dat opzicht de kritiek van professor Katanacho op een bepaalde christelijke visie op de eigendomsrechten van het land der belofte. Maar ik zal ook proberen om boven die kritiek uit te komen (uit de negativiteit daarvan) en te kijken hoe ik een positieve bijdrage kan leveren aan de uitbreiding van de zegen van Abraham naar Israël en de andere volkeren. En ik hoop dat mede te doen door bij te dragen aan de theologische bezinning op de relatie tussen Israël en de volkeren, zoals u (als "vrienden van Sabeel") dat probeert te doen op het terrein van de relatie met de Palestijnse christenen en het Palestijnse volk.

Dank u voor uw aandacht.

- - -

dr. A.H. Drost
ahdrost@gmail.com

Stelling voor de workshop op de Sabeeldag, 30 oktober 2009 te Utrecht.

De God van Israël is niet los verkrijgbaar:
met het belijden van de God van Israël als Heer
krijg je ook Israël als volk der belofte erbij
en heb je je op een positieve manier met de landbelofte te verstaan.

dr. A.H. Drost.